

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІЧЕНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена актуальній проблемі осучаснення існуючої системи початкової загальної музичної освіти. Визначено провідний підхід до модернізації початкової загальної музичної освіти в Україні, в основу якого покладено ідею гуманно-естетичного розвитку особистості. Ефективність запропонованих модернізаційних процесів у галузі початкової загальної музичної освіти доцільно виявляти за ступенем розвитку музичної освіченості. Відповідно до означених компонентів було розроблено критерії та показники музичної освіченості молодших школярів.

Ключові слова: модернізація, початкова загальна музична освіта, гедонізм, гуманізація, творчість, емоції, інтуїція, комп'ютеризація, культурологія.

Модернізація сучасної початкової загальної музичної освіти вимагає постійного підвищення її якості, оновлення змісту і організаційних форм, а також є найважливішим чинником інтеграції інноваційних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчання. Особливо інтенсивні зміни відбуваються нині в музично-педагогічній освіті, яка направлена на творчий розвиток особистості, здатної до швидкого реагування на можливі зміни навчального середовища, вирішення проблеми адаптації молодшої людини в соціумі. Адже саме музика, як складова мистецтва, найефективніше впливає на розвиток креативних якостей особистості, активізує прояви інтуїції до пошуків ініціативи.

Аналіз наукової літератури свідчить про значну кількість праць вітчизняних учених, у яких розглядалися різні аспекти музично-педагогічної проблематики, зокрема, дослідження шляхів формування духовної культури учнів, втілення гуманістичних орієнтирів художнього навчання, реалізації виховного впливу мистецтва на становлення особистості (І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, Г. Меднікова, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.). Визначення теоретичних і практичних засад початкової освіти знайшли суттєвий відбиток у роботах Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Лобової, О. Савченко, зокрема, пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін. Різні аспекти педагогічної інноватики досліджувались В. Загвизинським, Л. Ващенко, Л. Даниленко, О. Поповою та ін. Водночас проблеми інновацій у роботах учених стосуються переважно педагогічної та загальної освіти, у той час як питання оновлення музичної освіти лишилися поза увагою науковців.

Мета статті – розглянути особливості формування музичної освіченості молодших школярів в Україні відповідно до сучасних умов розвитку суспільства. Повнота і цілісність результатів експерименту забезпечувалась як практичним впровадженням теоретичних позицій, так і використанням розроблених критеріїв сформованості музичної освіченості молодших школярів.

Необхідним чинником модернізації початкової загальної музичної освіти в Україні ми вважаємо наукове обґрунтування провідного педагогічного підходу щодо її оновлення та прогресивного розвитку. В якості такого визначено гуманно-естетичний підхід, який зумовлено зростанням людського фактору у цивілізаційних процесах та визнанням ролі естетичного начала у формуванні особистості молодших школярів.

Однією з основних цілей гуманізації освіти на уроках музики в початковій школі є перетворення дитини з об'єкта на суб'єкт пізнання. Цьому найкраще сприяє творча діяльність учнів. Вона формує активне і гнучке ставлення до навколишнього світу і творів музичного мистецтва, визначає її світоглядну і моральну позицію, розвиває схильність не до пасивного засвоєння правил поведінки і форм спілкування, а до особистої пошукової активності дітей щодо національних музичних традицій, їх збереження і примноження на основі всебічного використання творчого потенціалу особистості. Музично-творчий розвиток молодших школярів в контексті гуманізації передбачає високий рівень розвитку мотиваційної сфери. Діти мають розвиватися, а не набувати навичок. Сучасна музична освіта має спрямовуватись на формування музичної культури учнів на засадах позитивного художнього досвіду; вдосконалення емоційної сфери учнів, виховання у них інтересу та любові до музичного мистецтва, різного за жанром, стилем та характером; уміння визначити найкращі зразки музичного мистецтва через використання засобів масової інформації; через виховання високого рівня активності та самоактивності учнів, сприяти розвитку їх потенційних можливостей, музичних здібностей.

Сучасна професійна модель педагога вимагає зміни педагогічної парадигми: від навчання як нормативно побудованого процесу, до вчення як індивідуальної діяльності учня, його корекції і педагогічної підтримки. В умовах модернізації початкової загальної музичної освіти учитель повинен мати високий рівень емпатії, орієнтуватися на співпрацю, досягти достатнього рівня музично-педагогічної культури, щоб бути здатним на гуманних засадах формувати музичну культуру школярів. Фахова обізнаність учителя повинна базуватися на ній.

Естетичне виховання входить в систему гуманізації освіти як системо утворювальне, допомагає учням орієнтуватися у світі естетичних цінностей. Для того, щоб ця система впливала на дитину найбільш ефективно і досягала поставленої мети, В.Сухомлинський відзначив, що вона повинна бути, насамперед, єдиною, поєднувати всі предмети та позакласні заняття, все життя школяра, де кожний предмет і заняття мають свої чіткі завдання у формуванні естетичної культури і особистості школяра [3]. Від того, як і які цінності увійдуть у свідомість кожної дитини, залежать духовна наповненість, зміст її життя. Розвиненість естетичних смаків та уподобань, власного ставлення до цінностей музичних творів, вміння відрізнити справжню красу від дешевих імітацій є головним завданням початкової музичної освіти в контексті гуманізації навчання. "Державний стандарт початкової загальної освіти" головною метою дисциплін художньо-естетичного циклу, що складають освітню галузь "Мистецтво", визначає розвиток особистісно-оцінного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовираженні [2]. Гуманно-естетичний підхід покликаний на спрямування духовності і здатності бути співпричетним до душевного світу іншого та протистояти культивуванню примітивних поглядів та смаків.

Новизна гуманно-естетичного підходу зумовлена зростанням людського фактору у цивілізаційних процесах, визнанням ролі естетичного начала у формуванні особистості молодших школярів. Впровадження гуманно-естетичного підходу мотивується також необхідністю протидії негативному впливу, який справляє на розвиток дітей дедалі ширше розповсюдження у молодіжному середовищі невибагливих зразків розважального мистецтва. Сутність гуманно-естетичного підходу до модернізації загальної музичної освіти у початковій школі полягає у реалізації впливу музичної діяльності на особистісний розвиток учнів шляхом спонукання їх до естетичного переживання гуманістичних цінностей життя і мистецтва. Завданнями учителів музики стають: надання знання про основні жанри, стилі, характери та засоби виразності музики, розвиток естетичних емоцій, смаків, почуттів, здатності виражати власне ставлення до музики, до творчої діяльності у музичній сфері та самореалізації, вироблення загальних потреб в спілкуванні з музикою, володіння учнями системою елементарних музичних знань, понять, термінів та вмінь адекватно сприймати та відтворювати художні твори музичного мистецтва.

Гуманно-естетичний підхід передбачає одним із важливих завдань формування у дітей образних узагальнень при оволодінні навичками сприйняття музики, відчуття і уява її як музичної події. Використання гуманно-естетичного підходу впливає на процес музичної самоосвіти учнів через індивідуальні завдання, заохочення школярів, врахування особистісних потреб, інтересів, уподобань на основі індивідуально-диференційованого підходу. Знання з музичного мистецтва мають розширюватись завдяки залученню учнів до різних видів активної музично-творчої діяльності з урахуванням їх потреб, інтересів, здібностей та вікових особливостей. Застосування гуманно-естетичного підходу запобігає втраті в кожній людині індивідуальності, тобто людина має бути в центрі всього всесвіту, в якому рухається і сама. Механізми розвитку творчої індивідуальності дітей вбачаються у застосуванні відповідних засобів навчання і виховання, методів і форм роботи, які відповідають індивідуальним музичним здібностям та особливостям учнів, що дасть змогу школярам постійно вчитися компенсувати свої слабкі сторони завдяки сильним музично-творчим якостям. Стимулювання й активізація творчого потенціалу, своєчасна допомога учню забезпечить успіх його творчої діяльності, сформує широкий спектр почуттів школяра, розвине ерудицію дитини у галузі музичного мистецтва. А творчу особистість може виховати тільки творчий, самобутній педагог, налаштований на гуманізацію навчально-виховного процесу, який здатний використовувати у своїй діяльності музично-педагогічні інновації, брати на себе відповідальність за естетичне становлення і розвиток особистості, спрямовувати свою діяльність на організацію ситуацій успіху, створення атмосфери суб'єкт – суб'єктних стосунків у педагогічному процесі та поваги до кожного учня як особистості.

Сучасна музична освіта має активно використовувати поняття "гуманізм" і "естетична розвиненість" як найбільш актуальні. Висування їх на ключові позиції у теоретичному плані є цілком закономірним з огляду на перехід до особистісно орієнтованої (гуманної) педагогіки, яка надає виняткового значення умінню індивіда прогнозувати і контролювати свою діяльність та власне життя. Ця ідея інтєрпретована Г. Баллом у сенсі оновлення освіти щодо створення "... найкращих умов для розвитку психічних, фізичних і моральних можливостей людини, формування у неї гуманних рис особистості" [1, с. 45].

Ідея гуманно-естетичного розвитку особистості передбачає орієнтацію музичної освіти в початковій школі на спонукання учнів до естетичного переживання гуманістичних цінностей мистецтва як засобу поєднання окремих концептів, що стосуються: втілення гуманістичної парадигми початкової музичної освіти; домінування національного мистецтва у змісті музичної освіти молодших школярів; розроблення і застосування методів роботи, іманентних сутності мистецтва, наданні переваги інтуїтивно-образним засобам осягнення музичного мистецтва молодшими школярами в навчальному процесі перед раціонально-логічним; підсилення ролі гедоністичного спрямування музичного навчання учнів початкової школи; використання сучасних можливостей мистецької інформатизації як додаткового засобу інтенсифікації музичного навчання, врахування дії культурологічних чинників прогресивного розвитку початкової музичної освіти.

Ефективність запропонованих модернізаційних процесів у галузі початкової загальної музичної освіти доцільно виявляти за ступенем розвитку *музичної освіченості* учнів, яка інтерпретується як інтегративна характеристика особистості, що свідчить про здатність дитини до пізнання музики, виконавського її відтворення та музично-творчого самовияву відповідно до власних вікових можливостей. Структуру музичної освіченості складають:

- мотиваційно-потребовий;
- когнітивно-пізнавальний;
- емоційно-оцінний;
- творчо-діяльнісний компоненти.

Результативність модернізаційних процесів пропонуємо виявляти за ступенем розвитку музичної освіченості молодших школярів, яку в свою чергу, слід визначати за такими **критеріями і показниками** (рис. 1).

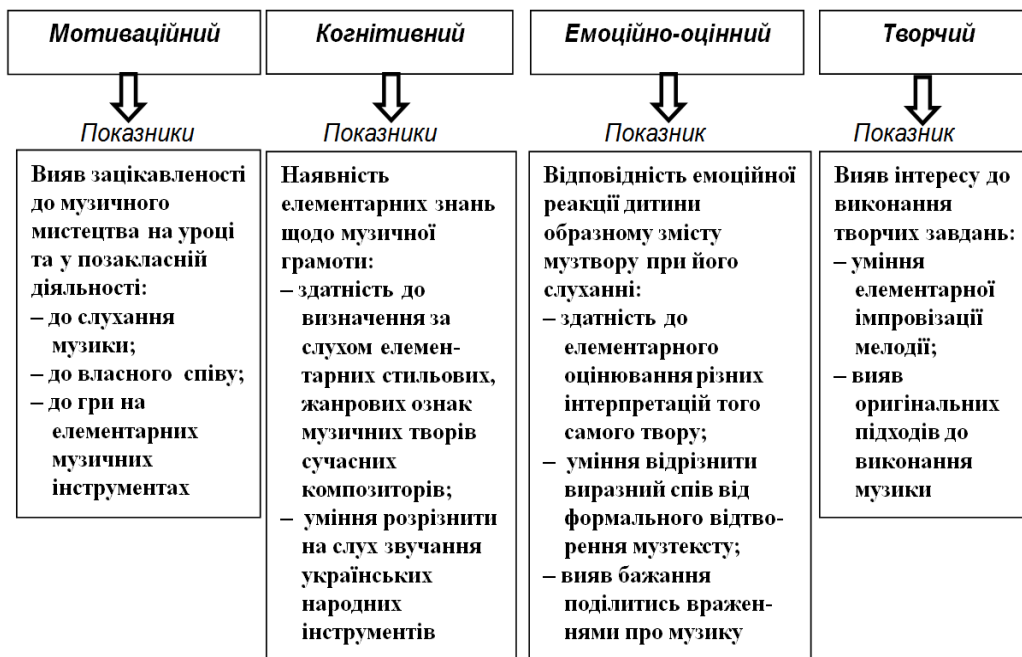

Рис. 1. Критерії та показники музичної освіченості молодших школярів

Мотиваційний, що свідчить про ступінь розвиненості у молодших школярів інтересу до музичного мистецтва, до навчальної музичної діяльності.

Когнітивний, що виражає міру обізнаності молодших школярів.

Емоційно-оцінний, що виражає міру здатності до емоційно-адекватного переживання та оцінки музики.

Творчий, що визначає міру творчої активності молодших школярів у музичній діяльності.

Завдання до визначення музичної освіченості.

Мотиваційний:

Дай відповідь на питання:

1. Чи любиш ти слухати музику? (Так, ні, під настрій). Потрібне підкресли.
2. Які твори ти любиш слухати? (Веселі, сумні, не великі за розміром). Потрібне підкресли.
3. Тобі більше подобається слухати класичну музику чи популярну?
4. Як ти ставишся до уроків музики? (З радістю відвідую урок, не хочу образити учителя, люблю співати). Потрібне підкресли.
5. Що тобі більше до вподоби – слухати музику чи співати?
6. Які уроки тобі більше подобаються – музика, українська мова, математика, фізкультура?

Когнітивний:

1. Визнач відмінності між творами: Неаполітанської пісеньки з "Дитячого альбому" П. Чайковського і Неаполітанського танцю з балету "Лебедине озеро". Потрібне підкресли.

Ключ: Відмінність у жанрах. Перший твір – пісня; другий – танець.

2. Після прослуховування творів визнач їх характер і настрій. Потрібне підкресли.

а) В. Сильванський "Колискова" (спокійна, бадьора, наспівна).

б) М. Лисенко "Пісня Лисички" з дитячої опери "Коза-Дерева" (маршова, весела, лірична, сумна).

в) Українська народна пісня в обробці Л. Ревуцького "Ой єсть в лісі калина" (2 кл.) (наспівна, бадьора, маршова, танцювальна);

Ключ: а) спокійна,наспівна; б) лірична, весела; в)наспівна, танцювальна.

3. Які засоби виразності використав композитор для відтворення настрою музики. Потрібне підкресли.

а) П. Чайковський "Старовинна французька пісенька" (мелодія, тембр, динаміка).

б) К.В. Глюк "Мелодія" (динаміка, тембр, ритм).

в) М. Римський-Корсаков "Море" з опери "Казка про царя Салтана" (мелодія, тембр, динаміка).

Ключ: а) мелодія, динаміка; б) динаміка, тембр; в) тембр, динаміка.

4. Прослухай твір Ж. Бізе "Сумра і барабан" і визнач які музичні інструменти його виконують. Потрібне підкресли. (Сумра, барабан, фортепіано).

Ключ: сумра, барабан.

5. Вибери із наведеного переліку українські народні інструменти. Потрібне підкресли.

а) скрипка;

б) цимбали;

в) фортепіано;

г) сопілка;

д) саксофон;

е) бандура;

є) гуслі.

Ключ: цимбали, сопілка, бандура, гуслі.

6. Визнач на слух жанр твору, що звучить. Звучать твори:

а) С. Прокоф'єв "Марш" із збірника "Дитяча музика".

б) П. Чайковський "Марш дерев'яних солдатиків" з "Дитячого альбому".

в) Муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної "Збирай урожай".

г) Е. Григ "Вальс".

д) Муз. В. Кирейка, сл. В.Лагоди "Прийшла весна".

Ключ: а) марш, б) марш, в) пісня, г) вальс, д) пісня

7. Визнач на слух, які звучать твори.

а) В. Лисенко "Пісня Лисички" з дитячої опери "Коза-Дереза".

б) К. Сен-Санс "Слон". "Півні та кури" з музичної сюїти "Карнавал звірів".

в) Українська народна пісня "Два півники".

г) Муз. М. Матвєєва, сл. Є. Руженцева "Як лікували бегемота".

8. Прослухай танці. Підкресли дводольні танці двома рисками, тридольні трьома: козачок, вальс, менует, гопак, краков'як, мазурка, полька.

Ключ: дводольні – гопак, краков'як, полька, краков'як; тридольні – вальс, мазурка, менует.

Емоційно-оцінний:

1. Звучить твір: М. Огінський. Полонез "Прощання з батьківщиною" Підкресли слова, які відповідають характеру твору (урочистий, сумний, величний, блискучий, жалібний).

Ключ: сумний.

2. Проспівай пісню: муз. Б. Савельєва, сл. М. Пляцковського "Справжній друг" – 4 кл., і визнач кращі і гірші риси власного виконання.

Приклад відповіді: Галя П. 4 кл. не чітко промовляє слова, не дотримується ритмічного малюнку, не чисте інтонування, не виразне звучання мелодії.

3. Прослухай виконання пісні (муз. Б. Фільц, сл. Г. Бойко "Морозець" – 1 кл.) товаришами. Оціни виконання.

4. Визнач виконавські відмінності української народної пісні "Щедрик" в обробці М. Леонтовича: в обробці для дитячого хору або для мішаного хору (прозоре звучання, інтенсивне звучання, повне звучання, густий тембр). Потрібне підкреслити.

Ключ: в обробці для дитячого хору – прозоре звучання, в обробці для мішаного хору – повне звучання.

5. Обери вірші, схожі за характером до наведеної музики: а) Українська народна пісня "Ой є в лісі калина"; б) К. Глюк. "Мелодія"; в) А. Вівальді "Весна" з циклу "Пори року"; г) Український народний танець "Гопак".

Ключ: а) К. Перелісна "Золота осінь"; б) Ліна Костенко "Шипшина"; в) Л. Забашта "Рідна мова"; Олександр Олесь "Все навколо зеленіє..."; г) Т. Коломієць "Задзвонив синенький дзвіночок".

Творчий:

1. Зімпровізууй сумну мелодію.

2. Зімпровізууй веселу мелодію.

3. Зімпровізууй ритмовий рисунок маршу.

4. Прослухай у виконанні учителя твори Р. Шумана "Сміливий вершник" та "Дід Мороз" і відповідно до створеного образу намалюй картини.

5. Послухай музичні твори – українські народні пісні "Ой сніжку, ти сніжку білесенький", "Ой минула вже зима", "Вийди, вийди сонечко", Е. Гріг "Весною", В. Косенко "Дощик" і за допомогою рухів

передай особливості образної мови кожного твору (ходи; кроків; підскоків; крутіння на носках; поєднання підскоку з пружним кроком; рухи рук; оплески).

Ключ: "Ой сніжку, ти сніжку білесенький" – крутіння на носках; "Ой минула вже зима" – поєднання підскоку з пружним кроком; "Вийди, вийди сонечко" – хода, крок; Е. Гріг "Весною" – рухи рук; оплески; В. Косенко "Дощик" – підскоки.

Діагностування сформованості музичної освіченості молодших школярів здійснювалось за триступеневою системою кваліфікації її рівнів – високим, середнім, низьким (табл. 1).

Таблиця 1

Стан музичної освіченості учнів початкової школи

Критерії	Рівні музичної освіченості																	
	Низький рівень (ситуативний)						Середній рівень (репродуктивний)						Високий рівень (творчий)					
	1 пок.		2 пок.		3 пок.		1 пок.		2 пок.		3 пок.		1 пок.		2 пок.		3 пок.	
	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%
Мотиваційний	155	16	174	18	194	20	116	12	135	14	97	10	32	3,3	32	3,3	33	3,4
Когнітивний	165	17	146	15	174	18	135	14	116	12	126	13	35	3,6	35	3,6	36	3,7
Емоційно-оцінний	165	17	155	16	184	19	126	13	106	11	87	9	58	6	48	5	39	4
Творчий	146	15	194	20	174	18	106	11	116	12	116	12	48	5	29	3	39	4

Дані дослідження свідчать про те, що рівень сформованості музичної освіченості молодших школярів наближається до середнього та низького. Лише невелика кількість дітей демонструють високий рівень.

Отже, сутність модернізації початкової музичної освіти ми вбачаємо: у розробленні і обґрунтуванні провідного концептуального підходу та його складових ідей, що зумовлюють інновації у змісті, педагогічних принципах, педагогічних умовах, методах, формах музичної освіти молодших школярів.

Музичне навчання молодших школярів – це основний шлях здобуття початкової музичної освіти, що передбачає цілеспрямований, здійснюваний систематично процес набуття учнями елементарних теоретичних знань щодо музичного мистецтва та розвитку елементарних практичних умінь у галузі музичного мистецтва (сприймання, оцінювання, творення).

Використані джерела

1. Балл Г. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г.Балл. – рівне : Листа – М., 2003. – 128 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу : довідково-методичне видання / Упоряд. М. Демчишин, О. Гайдамака. – Харків : ТОРСПП ПЛЮС, 2006. – С. 82 – 85.
3. Крутецкий П. Эстетическое воспитание / П. Крутецкий. – М. : Знание, 1987. – 234 с.

Turchin T.

FORMATION OF MUSICAL EDUCATION YOUNGER PUPILS

The article is devoted to the problem of modernizing the existing system of elementary general music education. The research has established that modernization of education is the process and result of incorporation of progressive changes defined by the modern requirements for the young pupil's musical education level. The modern status of elementary music education, the music education level assessment have been established (motivation, cognition, emotional judgment, creativity) as well as their ratings. Determined leading approach to modernization elementary general music education in Ukraine, which is based on the idea of humane and aesthetic development of the individual. The effectiveness of the proposed modernization processes in the field of elementary general music education is expedient to exercise the degree of development of music education. According to the aforementioned components developed criteria and indicators musical education of younger students. The main approaches and recommendations of this research have been used by elementary school teachers, scientists, school methodology specialists for further research in field of music education.

Key words: modernization, primary general music education, hedonism, humanism, creativity, emotions, intuition, computerization, cultural studies.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2014